

LA RELIGIÓ CATÒLICA A L'ESCOLA: NOU CONTEXT, NOU CURRÍCULUM? -UNS PRIMERS APUNTS PER A LA REFLEXIÓ-

Mercè Cols, Núria Almansa, M^a del Mar Esteve,
Andreu Ibarz i Ramon Jové

La publicació del nou currículum de Religió catòlica derivat de la progressiva aplicació de la LOE hauria de suscitar una reflexió sobre la incidència dels nous contextos en l'àmbit cultural, educatiu i religiós. Tot i que es tracta d'un currículum confessional, alhora, és un rostre públic, educatiu i eclesial de la confessió catòlica, per la qual cosa caldrà desenvolupar una especial èmfasi en el coneixement de les realitats canviants i fugir d'un disseny curricular rígid, exclouent i aspre que traeixi la identitat i les exigències de l'ensenyament de la religió.

Introducció

L'aprovació de la LOE i el seu desplegament està exigint un seguit de mecanismes legals i un nou disseny del currículum de les diverses àrees o matèries d'ensenyament. No es tracta de la primera transformació que suporta el nostre sistema educatiu, tampoc la darrera. Moltes són les causes i moltes probablement les argumentacions que urgeixen determinades opcions. No ens pertoca en aquesta reflexió judicar les raons, les estratègies o l'oportunitat d'aquest nou procés.

Un dels fruits d'aquesta realitat en evolució ha estat el nou currículum de Religió catòlica publicat al BOE de 3 de juliol de 2007. El treball que aquí es presenta té dues parts diferenciades però ben complementàries. La primera, intenta descriure les consideracions bàsiques a partir del "context". Es tracta d'un recull a tall d'observatori que aporta referències d'allò que caldria tenir present en el moment d'elaborar un nou currículum de Religió catòlica. La segona, realitza una primera anàlisi o uns primers apunts sobre el "text", és a dir, sobre el nou currículum de Religió catòlica per a l'Educació primària. En definitiva, un què suposa i un què exigeix aquest nou document.

Un currículum de religió participa de tres contextos principals: el sociocultural, l'educativoescolar i el religiós. En una època de profundes transformacions (socials, educatives i religioses), fóra molt poc oportú oferir al sistema educatiu un currículum desvinculat de les consideracions derivades d'aquestes transformacions. És per això que la primera part ocupa un volum més significatiu a base de breus mirades a una gamma àmplia de realitats que parlen des d'una perspectiva particular i que generen un seguit de conclusions i de recomanacions. El segon moment representa un informe breu però loquaç juntament amb una valoració de l'actual currículum d'Educació primària des de la perspectiva de les seves principals limitacions i d'allò que convindria potenciar amb vistes a futures elaboracions. Per l'especificitat d'aquest segon capítol i per raó de l'àmbit de la publicació, s'ha optat per una presentació sintètica amb algunes exemplificacions.

L'exigència d'una oferta de qualitat en un escenari de transformacions en molts àmbits i la corresponsabilitat dels diferents agents implicats en les diverses tasques i fases d'un currículum (disseny, aprovació, desplegament, seqüenciació, adaptació...) fan rellevant i urgent una aproximació com la que es presenta a continuació.

I. UN NOU CONTEXT?

1. Del "programa" al "currículum"

En l'àmbit educatiu estem immersos en un procés d'assimilació de les causes, del significat i de la implicació de la noció de currículum escolar.

Efectivament, en poc temps hem passat de la noció de “programa”¹ que pivotava sobre la idea d'assignatura (àrea del saber) en el marc d'un procés ensenyament a una noció de currículum que pivota sobre una concepció de projecte en el marc d'un procés d'ensenyament-aprenentatge (d'una persona que aprèn en una comunitat). Alguns han volgut veure un simple canvi de nom, però aquesta posició no és crítica. Tot aquest canvi es va universalitzar amb motiu de la LOGSE, que amb limitacions va introduir una rica i interessant comprensió de currículum. Per exemple:

- El currículum es considera un procés, un itinerari, un full de ruta...
- El currículum és una tasca que implica diversos agents educatius.
- El currículum suposa quelcom adaptable a la diversitat de situacions i necessitats.
- El currículum és quelcom fonamentat per un argumentari. Les fonts del currículum són: la sociològica, la psicològica, la pedagògica i l'epistemològica.

2. Una comprensió actual de currículum i dels seus elements cada vegada més homogènia i consensuada

52

Es podria dir que el “cercle s'ha anat tancant” i cada cop l'expressió currículum s'entén d'una manera més homogènia. Per esmentar un referent normatiu, direm que el Decret 142/2007 de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària (19 articles + disposicions + annexos) diu:

- 7.1. S'entén per currículum de l'educació primària el conjunt de competències bàsiques, objectius, continguts, mètodes pedagògics i criteris d'avaluació.

¹ Pel que fa a la religió catòlica, ens podem remuntar, per exemple, a les OM del 6 de juliol de 1981 i del 30 de gener de 1985, programes del BUP i FP; l'O. del 25 d'agost de 1981, programes de preescolar i cicle inicial d'EGB, DOGC de 04.09.1981; l'O. del 31 de juliol de 1982, programes de cicle mitjà d'EGB, DOGC de 08.12.1982 i del cicle superior d'EGB, DOGC de 02.03.1984.

Amb referència a la LOCE, Ordre ECD/3509/2003, de 15 de desembre de 2003, currículums de religió catòlica de l'educació infantil, primària, educació secundària i batxillerat, BOE 17.12.2003;

En el marc de la LOE, Ordre EDI/1957/2007, de 6 de juny, currículums de religió catòlica de l'educació infantil, primària, secundària obligatòria i batxillerat, BOE 03.07.2007.

- 7.2. Per a cada àrea, aquest Decret determina els objectius, per a tota l'etapa, així com els continguts i criteris d'avaluació en els diferents cicles.
- 7.3. Els centres educatius desenvoluparan i complementaran el currículum d'educació primària. El currículum elaborat pel centre formarà part del seu Projecte Educatiu.

El mateix Decret estructura cada àrea amb els següents elements:

- Introducció
- Competències pròpies de l'àrea
- Aportació (contribució) de l'àrea a les competències bàsiques
- Estructura dels continguts
- Consideracions sobre el desenvolupament del currículum (metodologia)
- Objectius
- Continguts:
 - Continguts cicle inicial i criteris d'avaluació
 - Continguts cicle mitjà i criteris d'avaluació
 - Continguts cicle superior i criteris d'avaluació

3. Un canvi important en el fenomen religiós en el context d'un nou entorn cultural i educatiu

És evident que hom constata una evolució social i escolar. La societat, els alumnes i l'escola han canviat de manera significativa aquests darrers 30 anys. Pensem en situacions com els valors, la família, els nouvinguts o el rol del mestre. En definitiva, una societat "del canvi" que té múltiples manifestacions (en l'àmbit tecnològic, en el viure en cerca permanent, on s'ha d'aprendre a viure assossegadament en el desassossec...).

En aquest marc de canvi, percebem una peculiar presència del fet religiós caracteritzada per alguns elements. En destaquem aquests:

- Pluralisme de confessions i tradicions.
- Consciència del fet religiós com a patrimoni de la humanitat.
- Reivindicació del valor de l'espiritualitat i presència més habitual del discurs o de la dimensió espiritual.
- Retorn de les referències a Déu sense religions.
- Verificació del potencial de les religions en el compromís en causes comunes.
- Evidència de la perillositat dels extremismes (fonamentalismes) i de la facilitat de manipulacions.

- Percepció del paper positiu d'una entesa i d'un treball conjunt de les confessions.
- Consciència de qüestions internes pendents (en el cas del catolicisme encaix fe-raó).
- Nova comprensió del procés de secularització.
- Ignorància cultural generalitzada davant el fet religiós i el propi fet cristià.
- Tensió laïcitat-laïcisme i presència pública de les religions.
- Desig d'autonomia personal davant les decisions i l'experiència religiosa.

4. Amplitud i complexitat del debat religió-escola

Constatem un debat públic sobre l'encaix de la religió en el marc escolar temàticament ampli (ensenyament religió confessional, qüestió dels símbols, dieta menjadors, educació de l'espiritualitat, cultura religiosa...), quantitatiu en el nombre de participants (Església, mestres, sindicats, famílies, partits...²), sovint superficial (no aprofundeix les dimensions culturals, antropològiques, pedagògiques...), on s'ha fet una forta i legítima defensa del tractament confessional (Església catòlica) i una molt poca argumentació d'altres tractaments del fet religiós (qui són els veritables promotors i de què?) que arriba a nivells de conflictivitat judicial en casos relacionats amb la retirada de la *missio* del professor/a.

També es constata una no fàcil situació legislativa i organitzativa de l'ERE i les seves conseqüències. Principalment:

- Pèrdua d'un imaginari i identitat "suficient" i tendència a una imatge deteriorada.
- Davallada d'alumnes.
- Gestió "particularista" de la problemàtica (mestres, col·legis de determinats ordes...) tot configurant "petites alternatives" (programacions, projectes curriculars, llibres...).
- Qüestió pendent de la justificació, de la identitat, de l'aportació pròpia i de complementarietat respecte altres sabers i enfocaments del tractament "confessional".

² Amb iniciatives, fins i tot en l'òrbita d'agrupacions empresarials i de polítics que militen per la laïcitat, de fundacions específicament centrades en l'espiritualitat en la mesura que aquesta és representativa de la cultura i de la civilització.

A més a més, el text del nou Estatut ha incorporat conceptes que implicaran un veritable esforç d'encaix. El futur exigirà una necessària reflexió, desenvolupament i harmonia. Observem amb detall -a tall d'exemple- l'article 21.1. del nou Estatut de Catalunya:

Art. 21.1. "Les mares i els pares tenen garantit, d'acord amb els principis establerts per l'article 37.4, el dret que els assisteix per tal que els seus fills i filles rebin la formació religiosa o moral que vagi d'acord amb llurs conviccions a les escoles de titularitat pública, en les quals l'ensenyament és laic".

Ens trobem, doncs, amb una escola laica -la catalana- en un estat aconfessional que vol respectar el dret a la formació religiosa.

En aquest entorn de debat, també cal fer esment a les experiències pedagògiques d'escoles de titularitat vinculada a ordes religiosos que han plantejat iniciatives i innovació. Per què s'han donat? Quina valoració cal fer-ne? Quina ressonància han tingut? Durant els darrers anys, col·lectius significatius de l'Església han fet una "repensada" a fons sobre el tema de la religió a l'escola. Això ha significat i ha comportat un seguit de canvis prou coneguts: modificació d'actituds personals; increment en la formació del professorat; un encaix i/o aclariment respecte l'oferta pastoral... Algunes congregacions han vist la necessitat d'elaborar concrecions curriculars i materials didàctics propis, han fet un treball llarg i seriós, compartit per diversos professors, rigorós, però que ha generat també nombrosos interrogants. Quina percepció en tenim? Quina percepció tenen els responsables del currículum confessional? Quines conseqüències se'n deriven?

Quelcom semblant ha passat a l'ensenyament públic, on el professorat es troba amb canvis sociològics i religiosos a la mateixa "aula de religió", però és que, a més a més, els alumnes que opten per fer religió encara es retroben amb més pluralisme quan retornen a l'"aula ordinària" amb els seus companys habituals de curs. Un tractament professional, rigorós i seriós d'aquestes noves realitats passa per realitzar petits o grans canvis en les concrecions curriculars de l'àrea. Es dona a més el fet que, generalment, el professor de religió de la pública es troba més sol que en la realitat comentada en el paràgraf anterior, i aquests canvis no els realitza després d'una reflexió compartida amb altres professionals.

5. Pel que fa a l'escola, la classe de religió té derives compartides i derives específiques a les escoles cristianes (ensenyament d'iniciativa social de titularitat confessional) i a l'escola pública

Hi ha aspectes referents a l'ensenyament de la religió que són específics de l'escola cristiana i d'altres, en canvi, es donen només a l'escola pública.

- Característiques generalitzables de l'entorn públic: Precarietat del model de l'ensenyament de la religió; precarietat laboral del mestre; mestres amb força llibertat i amb força preparació específica...
- Característiques generalitzables de l'entorn concertat confessional: constatació de dos "extrems", els motivats i convençuts de l'interès de l'ERE, o bé els "forçats" a fer aquesta matèria; poca llibertat en algunes ocasions per a opcions predeterminades (tria de llibres de text, línia del centre, aspectes pastorals...); amb molta diversitat de preparació; sovint implicats en la pastoral del centre -acció més enllà de l'aula-; ERE no sempre una prioritat davant de totes les necessitats escola. A l'escola cristiana, el mestre de religió no ha de guanyar-se cada dia la consideració respecte al claustre.

56

En altres qüestions, però, hi ha una proximitat en determinades problemàtiques i perfils entre les escoles concertades i les escoles públiques.

- Característiques de la "superació de fronteres" (barreja pluralisme i proximitat): sensibilitats i motivacions dels alumnes per realitzar la classe; els nivells de coneixements sobre el fet religiós o sobre el cristianisme -en general molt baix-; actituds de les famílies; pressupost disponible; hores de classe setmanals...

6. Necessitat de noves propostes davant de pràctiques educatives i d'aula teòricament superades

Algunes pràctiques que haurien d'haver desaparegut encara són observables. Cal esmentar entre d'altres:

- L'orientació pseudocatequètica de la classe de religió (expressat clarament a través d'algunes programacions i/o llibres de text);
- L'ús del model deductiu en contraposició al mètode inductiu, amb pràctiques explicatives més que exploratives, amb plantejaments poc significatius i poc experiencials;

- En alguns casos de models no tan catequètics -es donen exemples en alguna escola i en alguns llibres de text-, ens trobem amb ensenyaments pobres per la seva “pretensió enciclopèdica” o per la seva concepció “cultural” -però amb un sentit molt restringit de “cultura”;
- Un mal ús de les noves tecnologies: de la pura pràctica del “visionat” (pel·lícules, vídeos...) hem passat al mal ús de l'ordinador (cerques internet, jocs...).

Totes aquestes situacions haurien de fer pensar als responsables de la formació per tal d'afavorir entorns de reflexió, noves propostes o d'innovació.

7. Els futurs mestres de religió (actuals alumnes dels estudis de Magisteri) són formats en el marc d'una certa transformació del perfil d'aquests darrers anys. L'anàlisi dels seus actius i de les limitacions ens ha d'interpel·lar de manera realista

Aquests són alguns aspectes que identifiquen els actuals estudiants que es preparen per ser mestres de religió:

- Són uns estudiants portadors d'una realitat heterogènia d'experiències personals quan inicien l'itinerari de formació com a mestres de religió.
- Són uns estudiants amb un desconeixement força gran de quina és la realitat actual de l'ensenyament de la religió a l'escola.
- Són uns estudiants amb un posicionament favorable a la presència del fet religiós a l'escola.
- Són uns estudiants que miren la classe de religió amb “ulls” i “veu de mestre” a l'escola i des de l'escola.
- Són uns estudiants que tenen ganes de fer-ho bé i de manera diferent al model de la seva educació rebuda.

Algunes dificultats amb les quals es troben :

- En poc temps s'han de fer càrrec de moltes coses (model/orde-nació/aspectes legals...).
- Han de deconstruir (prejudicis, conceptes teològics mal enten-sos...) i construir (què és la religió, què és la religió a l'escola, el context del país, la didàctica de la religió).
- Manquen escoles de referència.
- Bona voluntat pedagògica però poca experiència religiosa i moltes necessitats (assoliment d'una comprensió antropolò-gica de la religió; experiència del gaudi a partir de l'observa-

ció i contemplació d'entorns artístics relacionats amb la religió -literatura, música, pintura, escultura...; coneixement vital de la complexitat, dinamisme i del "moviment" que és l'Església...).

En definitiva, una doble pregunta important: Els futurs mestres estan en disponibilitat de desplegar qualsevol currículum en acabar els estudis? Quin joc ha de donar la formació bàsica-inicial i la formació permanent en la construcció i desenvolupament del perfil professional i eclesial?

8. L'esperit i el contingut de l'extraordinària herència eclesial i acadèmica que va comportar el document *Orientaciones Pastorales sobre la Enseñanza religiosa Escolar* (CEECE, 1979) continua sent un referent fonamental i un estímul

L'aportació d'aquest document rau en la resposta lúcida i coherent a un nou entorn i a unes noves necessitats. Parlem del document *Orientaciones Pastorales sobre la Enseñanza religiosa Escolar* de la Comisión Episcopal de Enseñanza y Catequesis (Document del 79). Cal recordar també la important 8a. edició (1999) amb motiu del 20è aniversari de la publicació.

58

Aquesta fou la idea matriu:

- Un ensenyament de la religió situat en clau cultural (transmissió sistemàtica i crítica) perquè és l'àmbit propi de l'escola (n. 10). Un ensenyament de la religió amb tres grans objectius: Situar-se lúcidament davant la tradició cultural (n. 13a); Inserir-se críticament en la societat (n. 14b); Donar resposta al sentit últim de la vida amb totes les seves implicacions ètiques (n. 15c).

Aquesta fou la seva orientació:

- No obligatorietat de l'ensenyament de la religió: principi de llibertat i dret dels pares (n. 19-21 i 22)
- Vehiculació a través de la cultura (n.10-15)
- Necessitat d'un diàleg interdisciplinari (n. 18)
- Mitjançant el diàleg fe-cultura (n. 35-39) (un dels grans temes i actituds del Concili vaticà II!)
- Consideració i exigència de veritable matèria escolar (n. 16 i 51)
- Impartida des d'una actitud confessant (n. 51)

- Aclarint que no es tracta de catequesi (n. 50 i n. 59-65), tot i la complementarietat de les dues accions (n. 66-70).
- Centrada en el missatge i l'esdeveniment cristià (n. 91), del qual s'han de presentar els elements fonamentals (n. 92), a través d'una síntesi orgànica (n. 93).
- Diversitat de destinataris més enllà dels mateixos creients (n. 70).
- Relacionada amb altres disciplines escolars (n. 86-90).
- Diversitat de modalitats de presentació (n. 97-120): 3 propostes per a primària i 5 propostes per a secundària (Proposta del missatge i esdeveniment cristià en el procés d'assimilació crítica de la tradició cultural; Proposta del missatge cristià i les seves implicacions socials; Proposta del missatge cristià i el seu vessant moral; Proposta del missatge cristià en ordre a educar la dimensió religiosa de la personalitat; Introducció a la totalitat del misteri cristià).

Evidentment, no es tracta ni de l'única ni de la darrera referència significativa.³

³ Altres documents significatius sobre l'ERE i el mestre de religió catòlica:

- *El laic catòlic en l'escola, testimoni de la fe*. Congregació per a l'Educació Catòlica (1982) - hi ha una versió catalana i comentada a càrrec del SECC
- *Característiques de la classe de religió*. CET (1983)
- *Orientacions, objectius i continguts de les Bases de Programació*. SIERC (1983)
- *Dimensió religiosa de l'educació en l'escola catòlica*. Congregació per a l'Educació Catòlica (1988) - hi ha una versió catalana i comentada a càrrec del SECC
- *Directori General per a la Catequesi*. (n. 73-76). Congregació per al Clergat (1997)
- *El Professor de Religión catòlica*. Identidad y misión. CEEC (1998)
- *Els professors de religió*. Delegacions diocesanes d'ensenyament de Catalunya (1999)

No partim de zero... Tampoc els documents tenen la mateixa importància ni argumenten sempre igual, però el gruix de convergència és alt i molt significatiu.

Sobre l'escola: dues aportacions recents (CEE i Congregació per a l'Educació Catòlica)

Caldrà considerar dos documents recents

Educar juntos en la Escuela Católica. Misión compartida de personas consagradas y fieles laicos. Congregación para la Educación Católica, Roma 8 de septiembre de 2007.

La Escuela Católica. Oferta de la Iglesia en España para la educación en el siglo XXI, CEE, LXXXIX Asamblea Plenaria, Madrid 27 de abril de 2007.

Atenció a la proposta d'actuacions futures (apartat V del document) on diu:

"4. Dar a la clase de religión especial importancia como espacio formativo para que el saber religioso ocupe el lugar que le corresponde en la formación integral.

9. Seguir tenint present els diferents principis pedagògics - sòlids i assenyats- derivats de la pedagogia i didàctica contemporània, del mateix concepte de religió o de la pròpia identitat de l'ERE, sense renunciar a les possibles exigències derivades dels nous reptes

Es tracta d'uns principis que no podem perdre:

- Derivats de la Pedagogia i Didàctica Contemporània: Participació; Activitat; Socialització; Individualització; Autonomia; Creativitat; Mètode inductiu; Atenció a la diversitat; Significativitat- constructivisme; Currículum obert i flexible; Importància de l'aprendre a aprendre.

- Derivats del mateix concepte de "religió": Afectació de la incidència del llenguatge religiós: peculiaritats i conseqüències; Copsar el sentit últim del concepte religió implica una necessària "confrontació" amb la tradició i l'experiència; La religió com a recerca: la pedagogia de la pregunta i metodologies.

60

- Derivats de la "identitat" de l'ERE: Partir de la realitat de l'alumne; Dialogar, judicar i criticar la cultura tenint en compte els continguts de la fe; Interpel·lar la fe des de la cultura; Proposar el missatge i l'esdeveniment cristià com a oferta; Ús d'un llenguatge comú i respectuós amb el pluralisme; Interdisciplinarietat; Descoberta de les arrels i tradicions del nostre poble; Presentació sistematitzada i d'allò nuclear.

10. A tall de conclusions i recomanacions

Tres són els grans contextos que cal considerar:

a) El context pedagògic de les comunitats educatives de Catalunya.

Aquí cal destacar que el concepte de currículum representa tota una oportunitat pedagògica que no s'ha de desaproveitar. Ens trobem en un cert context de conflictivitat en el món educatiu, molt especialment generat pels enormes canvis socials i culturals. La qüestió de la religió no està exempta de problemàtica, ans al contrari, sembla incorporada a un continu procés de problemàtica. Una tensió permanent pot conduir a la degradació objectiva de l'oferta i posteriorment a la seva mort. Per tant, som abocats al clàssic *renovar-se o morir*. La matèria de la religió a l'escola té prou

història així com prou pedagogia de la religió acumulada per saber reconèixer i aplicar les seves pròpies herències amb fidelitat dinàmica. La història del currículum ens mostra l'existència en determinades èpoques d'uns currículums de Religió catòlica específics de Catalunya. En aquest moment polític, cultural, eclesial i educatiu, aquesta hauria de ser l'única possibilitat.

b) El context social del nostre país.

Vivim en un món tremendament canviant que apunta al desplegament d'unes competències i capacitats com a principal actiu educatiu. En aquest sentit, el saber fer o el saber conviure configuren noves exigències que hauran de tenir en totes les àrees (i, per tant, també a l'àrea de Religió) unes còmplices que facin una aportació específica. El pluralisme ideològic i una sana laïcitat reclamen tenir molt clar què oferir i com des de l'àrea de religió.

c) El context religiós de la vella i de la nova Europa.

La presència d'altres religions s'ha convertit en quelcom habitual. També a les nostres escoles. Però més enllà d'aquesta presència qualitativa i quantitativa, el fenomen religiós s'està caracteritzant en la nostra societat per un seguit de trets que cal tenir presents. Som en una època absolutament nova en la història de la humanitat i de la cultura pel que fa a l'eclosió compartida de cosmovisions amb un enorme potencial per conèixer l'altre. En el nostre context, l'Església catòlica ja no aglutina la totalitat dels perfils dels creients o de les persones amb experiència religiosa, per la qual cosa s'haurà de revisar si es tracta equilibradament allò que és propi, allò que és compartit i allò que és divers. D'altra banda, malgrat l'important esclat de manifestacions de religiositat, s'haurà de tenir en compte el poc coneixement acadèmic de les tradicions religioses que tenen els infants i joves i la importància contemporània d'una formació en el diàleg interreligiós.

Conseqüències per al currículum:

1a. S'escau que el dissenyador del currículum en representació de l'Església realitzi un esforç per integrar allò que aporten els experts i els experimentats. Els dissenyadors haurien de tenir present que en tot currículum es produeix una distància entre allò que hi ha "redactat" i allò que es fa "en l'activitat docent". Ara bé, aquesta distància no pot ser un abisme il·limitat. Cal desplegar una actitud d'obertura vers aquelles experiències significatives per la seva qua-

litat pedagògica i el seu referent eclesial fins a reconèixer-hi llur validesa curricular.

2a. És del tot raonable que un currículum “confessional” hagi de preservar la referència a la identitat de la confessió a través d'alguns aspectes doctrinals particulars i específics. D'altra banda, el dissenyador haurà de tenir present que el currículum és també el rostre públic, el rostre educatiu i el rostre eclesial de la confessió. És rostre públic perquè resta sotmès a la lectura i a l'anàlisi crítica de qualsevol ciutadà, professional o expert en l'àmbit escolar. Educatiu, perquè ha de saber enunciar allò que vol ensenyar i què i com vol educar. Eclesial, perquè ha de reflectir un estil de presència i relació amb el món, la cultura i les mateixes religions. El currículum serà la carta de presentació d'una confessió en la parcel·la social i cultural que és l'escola. I, a l'escola, no s'hi pot anar de “males maneres” o a la “baixa”.

3a. Totes aquestes raons justifiquen més que mai que el currículum de religió s'hagi d'estructurar d'una manera que permeti una gran adaptabilitat i flexibilitat. Aquesta obertura ha de permetre ajudar a resoldre *handicaps* no fàcils de resoldre com el problema - que sovint tenen els mestres i professors de religió- derivat de la tensió entre la consciència universal i de contextualització laica de l'ensenyament i l'oferta confessional d'una Església. Aquest nou *saber fer* i *saber estar* que cal aprendre de bell nou ha d'explicitar la voluntat de ser de forma normal i continuada en la vida de la comunitat escolar, on, si tiràvem d'analogia, s'hauria de trobar la religió més aviat com a *ferment* al servei de tots, més que no pas com a *torna* per a alguns insatisfets.

4a. Avui més que mai, el currículum de religió catòlica ha de fugir de ser un text rígid, excloent i aspre per a ser un currículum flexible, integrador, acollidor i suggerent. Les preguntes: en què consisteix l'ensenyament confessional? o quin currículum es demana des de l'escola a les confessions? emergeixen novament amb una actualitat espectacular.

II. UN NOU CURRÍCULUM?

En el moment de la LOGSE, Catalunya disposava d'un currículum propi i significativament diferent del que la Conferència Episcopal Espanyola havia proposat per a les etapes d'Educació Infantil, Primària, Secundària obligatòria i Batxillerat. Aleshores, ja va sem-

blar que el to i l'estructura de continguts era molt diferent. Tot i així, aquella proposta procurava seguir les noves directrius i els plantejaments que la LOGSE havia marcat, així com alguns elements propis derivats del model de l'any 1979.

La LOCE proposà la introducció d'una nova àrea curricular, Sociedad, Cultura y Religión, i la CEE va dissenyar aquesta nova oferta des de la perspectiva confessional. En aquell moment, des de Catalunya, no es va fer cap proposta específica i singular que concretés l'àrea de SCR al nostre país.

Avui, amb la LOE ja aprovada, la proposta de la Conferencia Episcopal Española és la mateixa que la proposta que en el seu moment es va fer per a l'àrea de SCR. En el cas de Catalunya, tot i que no ha estat publicat pel Departament d'Educació, es disposa del document *Currículum de l'Àrea - Matèria de religió i moral catòlica*, penjat al Portal www.religio.cat -una eina per als professors de Religió catòlica de Catalunya. Es tracta d'una traducció literal del currículum aprovat per la CEE.

1. Descripció general de les característiques del nou currículum de Religió catòlica d'Educació Primària

 63

Com a disseny curricular, és un text amb mancances.

- No té la mateixa estructura que la resta d'àrees curriculars -no hi ha competències específiques.
- Hi ha aspectes mal seqüenciats.
- Hi ha aspectes incoherents.

Fa un plantejament didàctic poc adequat al desenvolupament dels infants.

- Hi ha aspectes que no tenen en compte el desenvolupament psicoreligiós -aspectes referents al cel, referents al pecat...
- Hi ha aspectes que no tenen en compte el desenvolupament cognitiu.
- En general, hi ha una concepció de l'infant poc actualitzada - com a ésser desorientat i vulnerable que cal portar per un camí determinat.

És un plantejament de caràcter doctrinal i catequètic.

- Doctrinal. Està ple de conceptes de caràcter doctrinal o tractats de manera doctrinal (pecat, advocacions, acció salvífica...) i de

referències legitimadores de la doctrina i de la font de la doctrina (Magisteri, veritat, autèntic...).

- Catequètic. Pressuposa la fe dels alumnes -els tracta a tots com a creients- i busca la maduració de la fe i la identificació.

El llenguatge amb què s'ha escrit no és el més adequat.

- No és inclúsiu amb altres formes d'experiència religiosa -es veu, per exemple, amb les referències a la veritat.
- No és generós amb la valoració de la cultura -més aviat la jutja i critica amb superioritat.
- No és un llenguatge escolar i cultural, és un llenguatge molt eclesial i de caràcter doctrinal.

Hi ha uns accents que determinen el to i l'orientació de tot el document.

- Es parla més i amb més rellevància del Cristianisme com a "proposta de vida" -i el vessant cultural i escolar tan destacat en el currículum de la LOGSE queda en un segon pla.
- Els continguts són més doctrinals i catequètics que no pas culturals -bíblics, històrics, artístics, populars...

2. Eixos per a una relectura o reelaboració del Currículum de Religió catòlica d'Educació Primària⁴

- Elaborar una selecció de continguts, una prioritització de competències i uns criteris d'avaluació que s'adeqüin a la identitat de l'ensenyament de la religió com a ensenyament confessional, cultural, escolar i adreçat a tothom (creients i no creients).

"L'amor de Déu és font de veritat i de bondat per als qui creuen" (contingut 7, primer cicle)

"La fe i el seguiment, resposta a Jesucrist. El manament de l'amor" (contingut 8, segon cicle).

És recomanable repassar alguns documents eclesials importants que ens ajuden a situar l'anàlisi precedent.

⁴ Després de l'enunciat corresponent, citem, a tall d'exemple, una selecció de fragments del nou currículum que caldria repensar des de les observacions fetes.

(...) Judicar i criticar la cultura a la llum de la fe.

Així doncs, la cultura i la fe entren en diàleg no per quedar-se en una condemna dels antivalors del nostre temps, sinó per suggerir alternatives engrescadores de cara a la transformació i millora del món en què vivim tot construint el Regne.

Presentar el missatge cristià no com una imposició sinó com un oferiment a tots els creients i no creients.

Aquest és un punt delicat que cal tenir molt en compte. Aquest oferiment a creients i no creients és el que diferencia, a la pràctica, la catequesi de la comunitat cristina de la classe de religió, fent-les complementàries però insubstituïbles.

Tots els documents recents de la Jerarquia, des del Vaticà II fins a "Orientaciones Pastorales sobre la Enseñanza Religiosa Escolar", núm.70 i "El laic catòlic en l'escola, testimoni de fe", núm. 28 i 42, fan referència explícita respecte a la llibertat de consciència amb què s'ha de presentar el missatge cristià.

No sembla acceptable "d'aprofitar el fet de tenir els infants matriculats a la classe de religió per imposar-los les pràctiques religioses, les celebracions de la fe, les pregàries i les vivències comunitàries de la fe.

[Nota de la Conferència Episcopal Tarraconense,
21 de febrer 1983]

"L'ensenyament religiós escolar aporta una comprensió de la tradició cultural en què es troba immers l'alumne, tradició impregnada de cristianisme. D'aquí que el cristianisme i el missatge cristià han de ser objecte preferent d'aprenentatge, ja que són elements primordials de la nostra cultura perquè els nostres alumnes puguin entendre (...)

L'àrea de religió catòlica ajuda no solament a descobrir la fonamental dimensió religiosa de l'ésser humà, sinó també a comprendre més la història, la cultura, l'art i la llengua de la nostra terra...".

["Introducció a l'Àrea de Religió Catòlica" a *Currículum. Educació Primària*. (1992) Barcelona: Generalitat de Catalunya. Pàg. 75]

"La Religió és una autèntica àrea que ha de ser tractada de manera disciplinària i té com a objectiu, fonamental i irrenunciable, proporcionar eines de coneixement religiós. Es diferencia de la catequesi, que té com a objectiu, fonamental i irrenunciable, iniciar a l'experiència religiosa.

La manera disciplinària proporciona l'accés a un coneixement més distanciat del propi objecte estudiat i, per tant, amb una major capacitat analítica i crítica; la manera catequètica proporciona l'accés a un coneixement des de la sensibilitat i el sentiment, i, per tant, menys distant, menys analític i més implícant.”

[Orientacions didàctiques per a dissenyar activitats d'ensenyament-aprenentatge” a *Currículum. Educació Primària*. (1992) Barcelona: Generalitat de Catalunya].

- Elaborar un disseny didàctic i curricular adequat al desenvolupament cognitiu, psicoreligiós i moral dels infants.

“Estructura i sentit de la Bíblia, paraula de Déu” (contingut 2, primer cicle).

“Déu mostra el seu amor. La intervenció salvadora de Déu en la història del poble d'Israel, assumida per la Tradició cristiana” (contingut 6, primer cicle).

66

“Els manaments, expressió de la llei natural i de l'amor de Déu. Regla de conducta humana i cristiana” (contingut 8, primer cicle).

“Déu envia el seu Fill Jesucrist per a la salvació dels pecats dels fills. Jesucrist, camí, veritat i vida” (contingut 9, primer cicle).

“Saber localitzar una cita bíblica” (criteri d'avaluació 2, primer cicle).

“Comprendre que Crist ens mostra el seu amor presentant-se com a camí per arribar a Déu, morint per nosaltres, perdonant-nos i enviant-nos el seu Esperit” (criteri d'avaluació 8, primer cicle).

“Situat les accions salvadores de Jesús en les referències bíbliques sobre els seus miracles, la seva mort i resurrecció” (criteri d'avaluació 5, segon cicle).

“Comprendre que el pecat trenca la relació amb Déu, que Jesucrist la restableix amb la seva mort i resurrecció”

ció, i que l'amor de Déu dura per sempre" (criteri d'avaluació 6, primer cicle).

- Elaborar un currículum afí amb els de les altres àrees i que incorpori els nous criteris curriculars consensuats. Això pot afavorir que l'àrea de religió sigui una àrea entre les altres, amb la mateixa importància i amb les mateixes possibilitats d'interdisciplinarietat que les altres.

" Conèixer els aspectes bàsics de les religions ja desaparegudes, relacionant-les amb el cristianisme" (objectiu 1).

" Compromís i solidaritat amb el món d'avui: manifestacions en l'Església i en altres religions" (contingut 17, tercer cicle).

- Tenir cura del llenguatge que s'usa en el text curricular.

- Buscar fórmules inclusives i respectuoses -de les diverses opcions de vida, de les diverses religions...

"Descobrir que el destí etern de la persona comença aquí com a do que sorgeix de la victòria de Crist sobre la mort" (objectiu 13)

"L'ensenyament religiós en aquesta comesa incideix de manera substancial en el descobriment i desenvolupament de la humanització veritable, capaç de fer-lo competent en l'acció social.(...)

D'aquesta forma l'ensenyament religiós educa en la iniciativa personal i autònoma dels alumnes en ordre al bé i la veritat" (de l'apartat "Contribució de l'àrea...", 2. Competència social i cívica).

"Així mateix, l'ensenyament religiós ajuda els alumnes i les alumnes a ser protagonistes del seu propi aprenentatge com a resposta a la voluntat de Déu que l'ésser humà col·labori activament i lliurament amb el pla establert per Ell. Per això, aprendre a aprendre comporta tant una proposta consensuada de sentiments, valors, actituds, com també un marc de referència acceptat voluntàriament segons les seves

conviccions, el qual ha de ser gresol en la recerca de la veritat i el bé” (de l'apartat “Contribució de l'àrea...”, 3. Competència d'aprendre a aprendre).

- Buscar terminologies senzilles, ni massa teològiques ni massa doctrinals.

“...el llenguatge doctrinal i la seva precisió conceptual, analítica i argumental” (de l'apartat “Contribució de l'àrea...”, 1. Competència en comunicació lingüística).

“Déu manifesta el seu amor amb la mort del seu Fill. Últim sopar, Passió, Mort i Resurrecció. Déu es queda amb nosaltres: l'Esperit Sant” (contingut 11, primer cicle).

“La Verge Maria, Mare de l'Església. Sentit de les advocacions” (contingut 13, segon cicle).

“L'home nou i la llei de l'Esperit. L'amor de Déu i l'amor al proïsme” (contingut 10, tercer cicle).

“ L'Església, nou Poble de Déu. Manifestacions de l'estructura jeràrquica de l'Església. El Papa, els Bisbes, els Sacerdots, la Vida Consagrada. L'Església Universal i l'Església diocesana” (contingut 14, tercer cicle).

- Aprofitar la riquesa del llenguatge religiós -simbòlic, litúrgic, bíblic, èticomorales, històric...

“Significat i sentit alguns símbols religiosos en les celebracions: l'aigua, el foc, la llum, l'oli, els gestos, la música” (contingut 14, primer cicle).

“Els ritus com a expressió de la relació amb Déu. El culte cristià” (contingut 15, primer cicle).

- Buscar un llenguatge afí amb el marc escolar i afí amb el diàleg fe-cultura.

“Conèixer, valorar i respectar el patrimoni religiós, artístic i cultural, que es manifesta a través del llen-

guatge simbòlic i iconogràfic de l'arquitectura, pintura, literatura, música i litúrgia, com a expressió de la fe catòlica i d'altres religions" (objectiu 12).

"Les respostes a les grans preguntes de l'ésser humà en el Judaisme, el Cristianisme i l'Islam. El sentit i abast de la fe i les bones obres" (contingut 3, tercer cicle).

- Preservar, també, un llenguatge que no pressuposi la implicació o l'adhesió.

"Precisament una de les funcions de l'ensenyament escolar catòlic en aquesta etapa és la presentació dels models cristians d'identificació" (de l'apartat "Contribució de l'àrea...").

"Amb això estem fonamentant un dels valors bàsics, la seva dignitat com a ésser humà, com a fill de Déu. (de l'apartat "Contribució de l'àrea...", 2. Competència social i cívica).

"Valorar la novetat de l'amor de Déu que ens salva del pecat i de la mort pel seu Fill Jesucrist i a través de la vida i l'acció salvífica de l'Església, Cos de Crist" (objectiu 6).

"Déu manifesta el seu amor amb la mort del seu Fill. Últim sopar, Passió, Mort i Resurrecció. Déu es queda amb nosaltres: l'Esperit Sant" (contingut 11, primer cicle).

"Comprendre que Crist ens mostra el seu amor presentant-se com a camí per arribar a Déu, morint per nosaltres, perdonant-nos i enviant-nos el seu Esperit" (criteri d'avaluació 8, primer cicle).

"Saber aplicar els manaments de la llei de Déu a la vida quotidiana" (criteri d'avaluació 13, primer cicle).

"Reconèixer l'amor de Déu en crear-nos a la seva imatge i adoptar-nos com a fills" (criteri d'avaluació 3, segon cicle).

“Reconèixer en les diferents advocacions de Maria, la Mare de Déu i Mare nostra” (criteri d'avaluació 12, segon cicle).

“Sintetitzar els punts essencials sobre la salvació de l'home realitzada per Jesucrist , i raonar com Déu se'ns dóna a través dels sacraments” (criteri d'avaluació 7, tercer cicle).

“Raonar el valor de la llibertat i la responsabilitat dels propis actes en vista de l'Evangelí, i saber aplicar el manament de l'amor a les situacions quotidianes” (criteri d'avaluació 12, tercer cicle).

- Elaborar un currículum que no s'allunyi de la realitat de les escoles -públiques i confessionals- per fer un servei veritablement útil a l'educació i a l'ensenyament de la religió.

“Saber situar alguns símbols religiosos de les festes del nostre país” (criteri d'avaluació 12, primer cicle).

“Assenyalar i respectar els valors de les diferents religions i la seva contribució a la cultura” (criteri d'avaluació 14, tercer cicle).

“Identificar algunes institucions de l'Església dedicades a l'ajuda als necessitats” (criteri d'avaluació 13, tercer cicle).

Darrerament s'han produït algunes reflexions sobre aquesta qüestió que valdria la pena no menystenir.

La presencia de familias que profesan otras religiones y no creyentes no es considerada un obstáculo en las escuelas católicas. Es más bien un estímulo a la acogida fraterna ya al testimonio de un mensaje, el de Jesús de Nazaret, que se propone a todos los que muestren disposición de acogerlo (...).

Las enseñanzas de religión impartidas en las escuelas católicas no suponen la vivencia de la fe católica por parte de los alumnos, sino que se integran en el conjunto de las enseñanzas curriculares de acuerdo de las finalidades propias de todo centro escolar. Por ello, incluyen la información adecuada sobre las confesio-

nes religiosas más importantes y favorecen el conocimiento, la comprensión y el respeto mutuo.

[Francesc Riu. "Enseñanza de religión en las escuelas católicas" a *Religión y Escuela*, núm. 211/212 juny-juliol 2007, p.14].

Abstract

The publication of the new Catholic Religion syllabus, as derived from the progressive application of the LOE (Organic Law of Education), should lead us to a reflection on the incidence of new contexts in the cultural, educational, and religious fields. Although this is a denominational curriculum, it is also the public, educational, and ecclesiastical face of the Catholic denomination. Therefore, a special emphasis should be placed on getting to know changing realities, and on avoiding a strict, exclusive, and surly curricular design, which would betray the identity and demands of teaching religion.